

JAN SAND SØRENSEN

KOMPOSITION OG VÆRDIUNIVERS I EGILS SAGA¹

1. INDLEDNING

UMIDDELBART forekommer det ikke let at bringe et traditionelt kompositionsbegreb i anvendelse ved en analyse af *Egils saga*. Lige så lidt som de øvrige islandske ættesagaer bærer den præg af f. eks. senere europæisk romankunsts raffinerede og udspekulerede kompositions-mønstre. Ikke desto mindre er det hensigten med dette arbejde at argumentere for og at demonstrere, at det er i kompositionen, den historiske bevidsthedsform, som har afsat sig i sagaen, må opspores, fremfor i de mange tilløb til dette og hint rundt om i tekstens enkeltdele.

Forskellige forhold ved sagaen lægger hindringer i vejen for at af-dække dens sammenfattende struktur. Der er den iøjnefaldende deling i to 'undersagaer' — om Þórólfr og Egill —, det komplekse spil mellem handlingens hovedspor og mange episke svinkeærinder. Det socialt og geografisk snævre handlingsrum i de traditionelle islændingesagaer er brudt op og en storpolitisk og storgeografisk verden åbner sig med rige muligheder for at følge heltene på vikingetogter i det fremmede, — handlingen strækker sig over flere generationer, idet visse perioder er grundigt belyst, mens til andre tider hele tiår forsvinder i en bisætning. Et omvendt udtryk for denne sagaens 'righoldighed' er de mange forskellige læsninger eller fortolkninger, den har givet anledning til. Disse ofte indbyrdes meget modstridende læsninger synes ganske vist at bygge på træk ved sagaen, som *er* manifeste i den, men til gengæld at under-belyse andre, så vidt jeg kan se netop ved ikke at udgå fra komposi-tionen, som det sted, hvor sagaens helhedsudsagn må søges.

Indledningsvis kunne man hæfte sig ved den særstilling, *Egils saga* indtager ved sit persongalleri, historiske forankring, konflikttypologi, som placerer den alene et sted mellem kongesagaernes og islændinge-sagaernes konfliktunivers. Det drejer sig ikke om islandske slægtsfejder

¹ Artiklen er en omarbejdet udgave af et foredrag, holdt på nordisk filologisk ekskursion på Island, sommeren 1979. Emnet var Snorri Sturlusons forfatterskab.

mellem mere eller mindre jævnbyrdige høvdingeslægter på lokalt islandsk plan. Handlingen foregår i et storpolitisk regie, idet den gennemgående konflikt drejer sig om en strid i flere generationer mellem en norsk-islandsk høvdingeslægt og medlemmer af den norske kongefamilie. Sagaens handlingsrum foregår i en historisk oprørt periode, hvor en ny, mere differentieret og centraliseret samfundsform er ved at bryde igennem en gammel og udlevet.

I de øvrige islændingesagaer ligger tyngdepunktet på en rent islandsk problematik. Norge og det øvrige udland er provinser, som heltene kan gæste, men alene med det perspektiv at kvalificere sig i det hjemlige. I *Egils saga* derimod betones hovedpersonernes herkomst som norske storhøvdinge med magtområde, jordejendomme og vidtforgreneede slægtsforbindelser i Norge. Kort fortalt drejer hele handlingsforløbet i sagaen sig om denne problematik. Slægten tvinges af den frembrydende kongemagt ud af sit gamle magtområde — i landflygtighed, men genetablerer en ny magtposition på Island, hvorfra den, repræsenteret af Egill, vender tilbage og — omend den ikke genvinder sin gamle magtposition — så dog gennemtvinger sin ret overfor kongemagten. I *Egils saga* ses der med aristokratens øjne på såvel norske som islandske forhold, med det resultat at norske forhold betragtes fra en mere jævnbyrdig, Island fra en højere, aristokratisk synsvinkel.

Den historiske proces, der danner baggrund for sagaens handling, drejer sig om tilblivelsen af den feudale nationalstat. Handlingen viser dog, at denne udvikling ikke er foregået med ét slag, men tværtimod er præget af omslag, tilbageslag, af magtkampe i den centrale administration, såvel som af oprør og løsrivelser. Det er den endnu ikke konsoliderede centraladministration, man møder, en kongemagt, der er afhængig af og må støtte sig til kontraktlige forbindelser til mægtige høvdingeslægter.

Når *Egils saga* traditionelt og således også her placeres sammen med de øvrige islændingesagaer, skyldes det, at dens temaer og centralkonflikt har sigte på en specifik islandsk problematik. Uanset om sagaens skildring af den historiske proces i det 9. og 10. århundrede er korrekt eller ej, — det er den vel ikke —, så rummer den de tematiske ingredienser til et problem, som i sagaens tilblivelsestid er ved at blive højaktuelt: spørgsmålet om forholdet mellem den islandske fristat, hvor magten decentralt udøves af enkelte høvdinge, og den feudale kongemagt i Norge.

2. HANDLINGEN

Gennem det uoverskuelige væld af begivenhedsstof, som følges i flere generationer, og de springende placeringer af handlingsrummet vender sagaen dog hele tiden tilbage til én gennemgående konflikttype: den, hvor medlemmer af Kveld-Úlf-slægten står overfor den norske kongemagt. Fra et meget abstrakt synspunkt kunne man da fristes til at hævde, at sagaens egentlige hoveddagerende var de to samfundsformer: det gamle fribondesystem og det begyndende feudalsamfund, med de forskellige personer som eksponenter for de to samfundsformer.

Det er dog ikke umiddelbart sagaens synspunkt. For det første har den med sine hovedpersoner, Kveld-Úlfr, Þórólfr og Egill, al sin sympati utvetydigt investeret på slægtens side. Synsvinklen er slægtens, for hvem kongemagten står som en del af den omverden, det i øvrigt gælder om at komme om ved. For det andet afspejler sagaen den historiske omvæltning af den sociale orden i en konflikt i personernes bevidsthedsorden. Det sociale ansues psykologisk og moralsk.

En egentlig handlingsgennemgang falder udenfor denne fremstillings rammer. Kompositionelt er sagaen opbygget af to ensartet strukturerede episke forløb, der følger hver sin respektive hovedperson, Þórólfr Kveld-Úlfsson og Egill Skalla-Grímsson, i deres forhold til kongemagten. De to hovedforløb gennemløber de samme faser, men har forskelligt udgangspunkt, idet Þórólfr i det første har en positiv indstilling til kongemagten, mens Egill i det andet fra starten forholder sig fjendtligt. Indenfor hvert af disse hovedforløb spejles hovedpersonens tolkning i sin modsætning, mest eksplicit med Kveld-Úlfr og Skalla-Grímr som modpol til Þórólfr, mindre udfoldet i det andet hovedforløb med Þórólfr Skalla-Grímsson som Egils modsætning.

(Figur I)

Kompositionsoversigt for *Egils saga*

I 'Þórólfs saga'

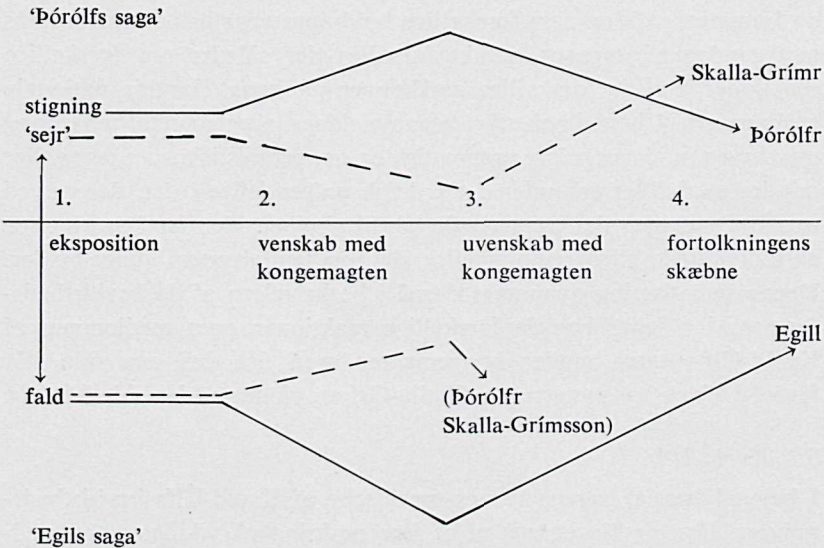
1. kap.	1-6	ca. 880	Eksposition: Kveld-Úlf-slægtens reaktioner på kongemagtens centralisering.
2. -	7-11	ca. 880-887	Þórólfs storhedsperiode som kongens mand.
3. -	12-22	887-890	Þórólfr i fjendskab med kongen. Þórólfs fald.
4. -	23-27	890-891	Slægtens hævn og flugt til Island.

II 'Egils saga'

1. kap.	28-34	891-915	Eksposition: slægten genetablerer sin magt-position på Island.
2.	35-38	915-926	Þórólfr genetablerer venskab med kongemagten.
3.	39-76	927-957	Egill i fjendskab med kongemagten. Egill sejrer.
4.	77-87	967-990	Egill som islandsk storhøvding. Myremændenes magtposition.

Sagaens dobbelte tematisering i to gensidigt spejlende episke forløb kan da illustreres sådan:

(Figur II)

Sagaens episke formål kan siges at være at stille dens centralpersoner tilfreds. I sit udgangspunkt skildrer den slægten livsform og bevidsthedsform i en situation, hvor slægten er tilfreds. Derpå indfører den en udfordring, som truer denne livsform. Med Þórólfr Kveld-Úlfsson skildrer den forløbet af en fortolkning, som forholder sig positivt til denne udfordring. Det ender i nederlag. Med Egill som ledefigur gennemfører sagaen derpå et forløb, som i sit udgangspunkt er kongemagten fjendtligt stemt, som er gennemført slægtscentreret i sin fortolkning. Det fører til sejr. Dermed er sagaens episke energi også brugt op.

3. TEMAET

Sagaen omhandler forholdet mellem forskellige bevidsthedsformer og forskellige samfundsformer. Det episke forløb kommer derved til at gennemføre en fortolkning af, hvordan forskellige individer reagerer på den samme udfordring, og om, hvordan det samme individ udfolder sig under forskellige omstændigheder. Idet sagaen samtidig har et værdimæssigt-ideologisk engagement i sine tematiske grundkonflikter gennemfører den et svar på, hvad der er den rigtige måde at forholde sig til verden på, og hvordan denne verden bør se ud.

Den psykologiske tematisering er imidlertid ikke lagt ud som en ligelig belysning af de to samfundsformers mennesketyper. Den er først og fremmest skildret som forskellige holdningstyper hos kongemagtens modstandere. I sagaens optakt fortælles der således om forskellige reaktioner hos de forskellige småkonger på kong Haralds nationale erobrværk. I hovedtræk står en gammeldags, slægtsbundet tankegang overfor en moderne, mere pragmatisk og opportunistisk, som mere eller mindre modvilligt erkender det politisk uafvendelige i det, der er ved at ske. Den søger derfor at vende tab til vinding, idet den har øjne for de individuelle karriéremuligheder, det nye feudalsystem åbner op for. Denne tematisering nuanceres derpå i beskrivelsen af de bevidsthedsformer, der ligger bag de forskellige reaktioner, som medlemmer af Kveld-Úlf-slægten møder kongemagten med. På den ene side står Kveld-Úlfr og hans yngste søn Skalla-Grímr, på den anden side Þórólfr.

3.1 *Kveld-Úlfr*

I begyndelsen af sagaen tegnes omridsene af Kveld-Úlfs bevidsthedsunivers. Han er blevet træt af at fare omkring på vikingetogter, ned sætter sig på sin fædrene gård, gifter sig med en vens datter og overtager sin slægts erhvervede rettigheder. Han er respekteret i sit lokalsamfund, sidder i magt og rigdom og opnår den lykke at se to sønner vokse op til håbefulde mænd. Der kan ikke være tvivl om, at sådan som Kveld-Úlfr her indretter sig, er han et type-eksempel for forfatteren og hans publikum på en lykkelig normaltilværelse. Det lader sig gøre at sige, hvad der udgør en bonde som Kveld-Úlfs verdensbillede, selv om han aldrig selv ytrer sig om den sag: det udgøres af hans behov og disse behovs forlængelse i tilfredsstillelsesmuligheder i omverdenen. For Kveld-Úlfr er hans behov og dermed hans verdens-

billede i næsten bogstavelig forstand begrænset til den verden, han kan se og tage og føle på. Han bekymrer sig hverken om den eventuelle metafysiske verdensordens gåder eller om intrikate nationalpolitiske spørgsmål. Derimod bekymrer han sig om det, der er hans. Det vil sige hans kone og børn, øvrige slægt, venner, undergivne lejbønder, huskarle, trælle, — og for den jordejendom, der udgør grundlaget for det hele. Livsform og bevidsthedsform har lukket sig om hinanden på en fuldstændig uopløselig måde. Det, som har vægt og tyngde i Kveld-Úlfs fortolkning af sig selv og verden, er fundamentale menneskelige behov og interesser. Disse behov har undertrykt andre behov, som Kveld-Úlfr godt har hørt, at andre mennesker har, men de har ikke rigtigt nogen virkelighed for ham. Bevidsthedsformen fortrænger højere formål end de, der går ud på at leve længe i landet, og forudsætter og afspejler et statisk verdensbillede: den livsform, Kveld-Úlfr lever i og denne livsforms samfundsmæssige forudsætninger.

Denne livsform og fortolkning bliver nu udsat for en konkret trussel: kong Haralds erobrerpåbudsplaner. Det kan synes kortsigtet, at Kveld-Úlfr hverken vil gå med kongen eller slutte sig til modstanderpartiet, men det skyldes, at Kveld-Úlfs fortolkning ikke kan integrere større politiske planer og idéer. I stedet søger han ved hjælp af sin bondesnu tæft at holde sig og sine udenfor konflikten. På længere sigt er han dog klar over, at det er en stakket frist. Ikke fordi han forstår kongen, for den nationale idé i Haralds erobrerafsigt, der tilsyneladende søger magten for magtens skyld, tager sig i Kveld-Úlfs øjne fantastisk og overnaturlig ud. Kong Harald oplever han derfor som en lykkesmand, en af uransagelige skæbnemagter udvalgt og begunstiget.

I første omgang er det Kveld-Úlfs taktik at gøre sig så lille og usynlig som muligt. Men da kongen har dræbt Þórólfr må han og Skalla-Grímr vælge mellem enten at opgive fortolkningen, som efter slægtsmoralens kodeks kræver blodhævn, og underkaste sig kongen og den fremmede idé om den nationale enhed, eller opgive det jordiske magtgrundlag for fortolkningen. De vælger det sidste, idet denne mulighed samtidig tillader dem at tage hævn — på flugten til Island.

3.2 Þórólfr Kveld-Úlfsson

Þórólfr er et lysende enkelt-individ, en antydet høvisk type, der står i stærk kontrast til den mørke slægtsbaggrund, hvori Kveld-Úlfs og Skalla-Gríms bevidsthedsform fortaber sig.

Þórólfr er en ny tids ideal: det enkelte, talentfulde individ i stor stil. Han er udrustet på alle tænkelige måder, men alle hans kræfter og drifter har kun ham selv som mål. Derfor er han ikke sagaens ideal.

Det begyndende feudalsamfund korresponderer netop udmærket med typer som Þórólfr, for det ønsker at rykke individerne ud af slægternes orden og integrere dem i sin egen. Det kræver underkastelse indenfor den feudale kommandostruktur, men tilbyder til gengæld ambitiøse individualister muligheder for at gøre karriere, vinde hæder og ære i kongens tjeneste. Begreberne frihed og underkastelse betinger hinanden, — med en anden prægning og betydning end den, de har i slægtssamfundets regie.

Þórólfr, som i forvejen har levet løsrevet fra slægtens orden som viking, ser imidlertid i kong Haralds erobrerprojekt kun de sider, som har at gøre med forøgelse af hans individuelle muligheder, ikke de sider, som har med suverænintetsafgivelse at gøre, med underkastelse under en fremmed vilje.

I samtalerne mellem far og søn, før Þórólfr går i kongens tjeneste, mens han er det og efter bruddet, står disse to forskelligt strukturerede bevidstheder overfor hinanden, — og taler forbi hinanden. Kveld-Úlfr taler om éns erkendelse af, hvem man dybest set er, om et menneskes identitets nødvendige forankring i et konkret livsgrundlag, om de fundamentale behovs afhængighed af en bestemt social position. Og gennem denne erkendelse af én selv og éns forhold til omverdenen fremsætter han nøgterne, advarende vurderinger af styrkeforholdet mellem Þórólfr og kongen. Fordi Þórólfr har tænkt sig fri af sin slægtsbaggrund, har tænkt sig selv som mål, netop dér, hvor han afgav sig selv, i.e. da han gik i kongens tjeneste, må han nødvendigvis både overvurdere sig selv og undervurdere kongen.

Der er i konstellationen Kveld-Úlfr/Þórólfr en ansats til et ontologisk par. Hver har, hvad den anden mangler: Þórólfr en høj, individuel fortolkning, Kveld-Úlfr en bevidsthed, der aldrig hæver sig over kroppen og materien. De er dog ikke hinandens hhv. over- og underbevidsthed. Sagaen lader ikke det opadstræbende individs fortolkning relativere Kveld-Úlfs jord- og slægtsbundne fortolkning. Þórólfs fortolkning underodnes Kveld-Úlfs mere omfattende, som bekræftes af det episke forløb, hvorimod Þórólfs fortolkning i sagaens øjne bliver hans død.

Sagaen fører først Þórólfr gennem et stigende forløb, der for ham

selv synes at bekræfte hans valgs rigtighed. Han når omtrent så højt, som det er muligt at nå, når man ikke selv er af kongeslægt. Men Þórólfs fortolkning fortsætter sin stigning i dette punkt, hvorfra det ikke er muligt at komme videre. Efter bruddet med kongen fortsætter han i trods sin hidtidige pragtfulde levevis. Han er nu hverken integreret i slægtssystemet eller i feudalsystemet. Hans position er et billede på det fritsvævende individs egen bevidsthedsorden, som sætter sig sine egne normer med en sand *fantastisk* selvovervurdering. Det må ende, som det gør, med Þórólfs næsegruse fald i støvet for kongens fødder.

I sagaens kompositionelle sammenhæng er dette fald ikke så meget begrundet i det ydre, objektive styrkeforhold mellem kongen og Þórólfr som i Þórólfs egen manglende indsigt i sig selv og sin omverden. I sagaens nøjsomme sprog er der tegnet en syndefaldsmyte om hovedet, der skilles fra kroppen. Þórólfs død bliver hans livs mening, fordi hans fortolkning bliver hans skæbne.

3.3 *Dobbeltnaturen i slægten*

Den hidtidigt fremanalyserede forskel mellem Kveld-Úlfs og Þórólfs bevidsthedsform viser sig, når man går tættere på, at være tematiseret i hele sagaens episke forløb. Indenfor hvert af de slægtled, sagaen følger, er der tale om en karakteristisk modstilling af to gennemgående bevidsthedstyper. Denne forskel i bevidsthedsform korresponderer med en række andre individualiserende træk: forskelle i udseende, egenskaber, tænke- og handlemåde:

(Figur III)

	Kveld-Úlfr
Þórólfr	 Skalla-Grímr
Þórólfr	 Egill
Þorsteinn	 (Bøðvarr?)

Det er de forskellige egenskaber og bevidsthedskræfter på de to sider af den tematiske akse, der eksponeres ved at blive sat overfor den samme udfordring: kongemagten. Forskellene tematiseres af det episke forløb, der, som nævnt, først lader den ene bevidsthedsform dominere, så den anden. I sagaens fortolkning er det slægtens menneske, som

handler ud fra en slægtscentreret fortolkning, der sejrer, mens den modsatte type lider nederlag.

Denne spaltning i slægten kan igen iagttages som en karakteristisk spaltning af de enkelte personer i den 'mørke' slægtslinie. Kveld-Úlfr, Skalla-Grímr og Egill er dobbeltnaturer. Både Kveld-Úlfr og hans morbroder har været hamramme, hvilket ligefrem kan ses af deres navne, Skalla-Grímr kaldes en turse. Det er denne hamramme natur, der forlener oldingen Kveld-Úlfr med overmenneskelige kræfter i form af bersærker gang, da han hævner Þórólfr. Denne kraft, hvis natur og oprindelse fortaber sig i et hedensk halvmørke, løber her sammen med hans livs formål: slægtens eksistens.

Det er imidlertid i portrættet af Egill, at sagaen mest indtrængende udfolder de bevidsthedskræfter, som tematiseres i forhold til den 'lyse' slægtslinies bevidsthedsform.

3.4 *Egill*

Billedet af Egill er umiddelbart temmeligt overvældende og komplekst. I første omgang handler det om en rå naturkraft i en form for udfoldelse, der trykker et særdeles bloddryppende spor efter sig. Som tre-årig drager han mod sin fars forbud afsted på sit første drikkegilde, som seks-årig slår han en legekammerat ihjel, som tolv-årig tæver han sin far, som seksten-årig brænder han egenhændigt købstaden Lund af. Listen over Egils heltegerninger bliver ikke mindre, når vi kommer fra drengalderen til den voksne Egill. Der kan ikke være tvivl om, at sagaforfatteren er fascineret af sin helt og søger at give denne fascination udtryk overfor læseren. Det noget upolerede og rå brydes dog mod mildere lag i Egils natur. Der banker et varmt hjerte i krigerens bryst. I forhold til kvinder er han hæmmet og kejtet, — og ridderligt beskyttende. Hans venskab med Arinbjørn er ægte, dybtfølt og livsvarigt. Andre scener viser ham som de små og retsløses forsvarer mod uretten og overmagten. Hertil kommer så Egils beherskelse af hedenske trolddomskunster og runemagi, — og Egils skjaldegave.

Hvad er da det styrende, samlende, overordnede i dette portræt? Hvordan relateres dette billede til sagaens tematisering af forskelligartede bevidsthedsstørrelser, som eksponeres i forhold til den samme udfordring, truslen om magtens centralisering i kongens hænder?

Før Egill for første gang møder det norske kongepar, har hans storebroder, en anden Þórólfr, netop skabt forsoning mellem slægten og

kongemagten. Han er blevet Eiríks ven og tilsyneladende mere end ven med dronning Gunnhildr. De to har sendt en forsoningsgave til Skalla-Grímr, som denne dog har taget meget unådigt imod. Ved den første lejlighed, Egill får, spolerer han denne forsoning. Derefter går det som bekendt slag i slag med drab og hævndrab mellem de to parter i en stadigt eskalerende række. Overalt i disse situationer taler og handler Egill som den selvbevidste høvdingesøn, der ikke mener at være kongeparret socialt underlegen. Hans forhold til dem er som forholdet til en fjendtlig slægt i en blodhævnfejde, præget af Egils slægtsbetingede hævntørst for kongemagtens drab på hans farbror og dens inddragelse af slægtens ejendomme i Norge. Egil bistås da også i konflikten af fremtrædende norske stormænd, som kongen ikke har råd til at rage uklar med. Under Egils anden udenlandsrejse kulminerer ufreden. I første omgang ved at kongeparret forhindrer Egill i at søge sin ret i en arvesag, hvor Egils modpart er kongeparrets klient, i anden omgang ved Egils gigantiske hævn, der rammer mindst 30 af kongens mænd, deriblandt kongeparrets yndlingssøn.

Fra dette punkt, hvor Egill for første gang for alvor er blevet blokeret i sin udfoldelse, fører sagaen ham imidlertid videre. I anden omgang vinder han arvesagen. Han kan drage hjem til Island med den ejendom i behold, han mener at have krav på. Hermed er sagaens episke energi udtømt. Hvad der følger, opleves som en efterskrift: eksempler på islandske slægtsfejder om markskel og deslige, hvor Egill kun har at gøre med mænd, der er mindre mægtige end han selv. Med Egils søn Þorsteinn, der hører hjemme i den 'lyse' slægtslinie, gror slægten fast på Island som islandsk storbonde-slægt.

3.5 *Egil som slægtsmenneske. Magien*

Egils optræden overfor kongemagten kunne måske minde om Þórólfr Kveld-Úlfssons efter bruddet. At Egill sejrer, hvor Þórólfr lider nederlag kunne bero på de ydre forskelle i deres situation: at Egill kan flygte ud af kongens rækkevidde, har mægtige frænder osv. Sagaen begrundes dog først og fremmest sin fortolkning af de to forskellige skæbneforløb i det psykologiske, i to karakteristisk forskellige bevidsthedsformer.

Mens Þórólfs lidenskaber kun har ham selv til mål, handler Egill overalt som den inkarnerede slægtsvilje. Hans had til kongen er begrundet i erindringen om hans farbroders drab og bevidstheden om den tabte ejendom. Men han sætter sig ikke formålsløst op mod konge-

magten. Konflikten er netop begrundet i reelle jord- og magtinteresser, som Egill kæmper for at forsvare/vinde for slægten. At Egill ikke kæmper for sig selv alene, ja i en vis forstand er uden personlig ambition vises flere steder i sagaen. Således hans afslag til kong Aðalsteinn, der generøst tilbyder ham en meget høj position, — begrundet i hensynet til sine slægtsforpligtelser, hensynet til broderens enke. Omvendt begraver han hellere sine rigdomme end giver dem i arv til sønnen Þorsteinn, der har vist sig ikke at ville sætte hårdt mod hårdt for at forsvare slægtens interesser.

Når sagaen lader Þórólf Kveld-Úlfssons ambitiøse selvfortolkning gå til grunde, men sætter slægtsmennesket Egill i stand til at fastholde sin fortolkning og sejre, skyldes det den implicitte værdiorientering i sagaen, der opprioriterer slægtens værdier, men også at personernes bevidsthedskræfter er af forskellig art. Þórólfr gør en strålende karriere i kraft af sit åbne, vindende, ja *høviske* væsen, der er i overensstemmelse med de nye samfundsmæssige og kulturelle konjunkturer. Derimod råder Egill over et bredt spektrum af bevidsthedskræfter af mere utilgængelig, mørk og skummel karakter. Der kunne opstilles en hel skala over de midler, Egill tager i anvendelse i forhold til forskellige former for udfordringer. I de mere intrikate og pressede situationer gør hans mod og kolossale kræfter det ikke alene, men han tager tilflugt til troldomsagtige midler, som er omgivet af en ram lugt af hedenskab.

Om sammenhængen mellem disse bevidsthedskræfter og sagaens tematisering af forholdet mellem kongemagt og slægtssystem taler den sammenhæng, der drejer sig om Egils hævn efter fordrivelsen fra Gulaþing.

I beretningen om Egils hævmord ledsages disse udfoldelser af en stadig strøm af forbandelser og skældsord, som Egill læser ud over kongeparrets hoveder. Genkommende udtryk om kong Eiríkr er her brodermorder og lovbrøder. Forbrydelsen, Egill selv er blevet udsat for, sættes i forbindelse med en endnu større forbrydelse, begået mod kongens egen slægt. Begge er de karakteriseret ved en overskridelse af det gamle slægtssamfunds moral og lovsystem. Senere rister Egill sine forbandelser ind med runer på en nidstang, som han rejser over kongeparret. Nu viser sagaen, at det faktisk går kongeparret efter Egils forbandelse. Sagaen kæder de faktiske, politiske årsager til kong Eiríks fald sammen med en krænkelser af det værdisystem som Egill repræsenterer. Brodermorderen stødes fra tronen af sin overlevende broder.

Magien er altså en slags symbol på det værdisystem, Egill kæmper for at opretholde, og som hævner sig, når man krænker det.

4. IDEOLOGIEN

Historisk set er sagaens fiktionsramme henlagt til tiden omkring opståelsen af den centrale kongemagt i Norge, sammenfaldende med sagaforskningens betegnelser landnamstiden og sagatiden. Men det er klart, at sagaens overordnede tematisering af forholdet mellem høvdingevælde og magtcentralisering har et mere aktuelt sigte: den islandske fristat i de sidste årtier før dens opløsning. På Island er det oprindelige decentraliserede høvdingesystem med 39 nogenlunde jævnybyrdige godedømmer spredt ud over hele Island i opløsning. Nogle få store høvdinge bekæmper hinanden indbyrdes og indgår intriger med og mod den norske konge, som igen er ved at rette øjnene mod Island.

Ideologisk set er sagaens svar på denne politiske problemstilling, spørgsmålet om magtens centralisering, om opgivelsen af den islandske selvstændighed, at den gennemfører et repræsentativt forløb, der lader slægtens menneske sejre og dermed postulerer den gamle livs- og samfundsforms levedygtighed og modstandskraft. Det episke forløb omsætter den abstrakte sociale konfrontation mellem de to samfundsformer til konkret anskueliggørelse ved at indsætte forskellige bevidsthedstyper i et motiveret handlingsforløb. Spørgsmålet om den ene eller den anden samfundsform besvares ontologisk-moralsk, idet det omsettes til et spørgsmål om den ene eller den anden bevidsthedstype, om den rette måde at forholde sig til sin omverden på. Ud fra sagaens implicitte værdisystem er det slægtsmennesket, som formår at fastholde sin fortolkning i modgang, der sejrer.

Egils saga gennemfører en læserstyring, der fører læseren fra en umiddelbar identifikation med den lyse, åbne, høviske fortolkning, repræsenteret af Þórólfr Kveld-Úlfsson, som allerede i sagaens samtid må have været en idealtipe, over i en identifikation med den jordnært forstandige bevidsthedsform som slægtsmennesket Egill repræsenterer. Denne identifikation hjælpes på vej af en god portion fascination af den hedenske kraftkarl Egils titaniske udfoldelser på alle livets områder.

Sagaens imødegåelse af den aktuelle trussel mod den gammel-nordiske storhøvdinges livsgrundlag er ideologisk, fordi truslen også har

form af en ideologi: en lære om, at delen må underordne sig helheden, Island Norge, den enkelte høvding den norske konge, det enkelte individ den romerske kirke. En lære om, at den enkelte får sin frihed skænket ved at opgive sig selv, at man kan forfremmes og blive begunstiget i helhedens tjeneste; at man skal overlade bestemmelserne om ens liv til de gejstlige og verdslige autoriteter, der er sat af Gud, og som har større overblik.

Sagaens ideologiske imødegåelse af truslen mod dens livsgrundlag er heroisk-reaktionær. Det uafvendelige i den historiske proces gøres alligevel afvendeligt, — men kun gennem en ontologisk fortolkning. Hvis forfatteren ikke ligefrem er en berømt ætling af Egill og selv en fremtrædende islandsk høvding, der er stærkt indblandet i Sturlungetidens politiske magtintriger, så deler han i hvert fald værdimæssigt idealer med den del af den islandske overklasse, som modarbejdede den norske konges erobringsplaner lige så vel som alle øvrige forsøg på at begrænse dens magt. Sagaens forfatter har i sine central-personer: Kveld-Úlfr, Skalla-Grímr og Egill tegnet et selvforelsket billede af sin egen bevidsthedsform.